

KIEPERT

rafya terimleri listesi ilave edilmiştir. R. Kiepert'in bu haritası ilim adamları ve seyahat meraklıları dışında askerî ihtiyaca da cevap vermiştir. I. Dünya Savaşı sırasında Anadolu'nun tamamına ait herhangi bir büyük ölçekli harita bulunmadığı için ilk ihtiyacı karşılamak üzere R. Kiepert'in haritasının paftaları tercüme edilip basılmış ve savaşta bunlardan yararlanılmıştır. Bu kıymetli haritanın bazı eksikleri ve hataları da vardır. Meselâ verilen râkımın sayısı az ve bir kısmı takribîdir; arazi üzerinde yer yer boş bırakılmış beyaz sahalar, yerleri kesinlikle tayin edilememiş köyler ve akarsular üzerinde kesik çizgilerle tahminen çizilmiş çığır parçaları bulunmaktadır. Ege kıyılarında Bodrum'un güneyindeki Karaada ile onun doğusundaki Orak adası birbirine karıştırılmış ve bu yanlışlık haritadan yararlanan A. Philippson'un 1:300.000 ölçekli (6 pafta) *Topographische Karte des westlichen Kleinasien*'inde de (1910-1913) tekrarlanmıştır. Bunlara rağmen R. Kiepert'in haritası daha büyük ölçekli haritaların neşrine kadar uzun zaman başlıca kaynak olmuş, 1910-1911 yıllarında yeni bir baskısı daha yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

"Kiepert", *Der Neue Brockhaus*, Leipzig 1938, II, 630; Besim Darkot, *Kartoğrafya Dersleri*, İstanbul 1957, s. 148, 151, 152, 153; Necîb el-AKİKİ, *el-Müsteşrikün*, Kahire 1980, II, 373; İbrahim Hakkı Akyol, "Son Yarım Asırda Türkiye'de Coğrafya", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 2, Ankara 1943, s. 124; "Kiepert, Johann Samuel Heinrich", *TA*, XXII, 100; "Kiepert, Richard", a.e., XXII, 100.

DİA

el-KİFÂYE

(الكفاية)

Hatîb el-Bağdâdî'nin
(ö. 463/1071)
hadis usulüne dair eseri.

Tam adı *el-Kifâye fî (ma'rifeti usûli) 'ilmi'r-rivâye*'dir. Râmhürmüzi'nin *el-Muḥaddisü'l-fâşıl*'ı ve Hâkim en-Nisâbûrî'nin *Ma'rifetü 'ulûmi'l-ḥadîs*'inden sonra sahasında telif edilen orijinal eserlerden biri olup bu iki kitaba nisbetle daha sistematik ve daha kapsamlıdır. Müellif eserin mukaddimesinde, çağdaşı bazı muhaddislerin sadece âlî isnadları elde etmek ve hadisleri toplamak için gayret gösterdiklerini, râvinin ve metnin durumunu incelemediklerini belirtmiş, hadisleri anlamaya çalışmadıkları için onları eleştirmiş, şâz, münker ve mevzû haberlerle uğraşmaktan kaçınmak gerektiğini

söyleyerek hadis ilminin önemi üzerinde durmuştur. Hemen hepsi senedli rivayetleri ihtiva eden 137 bab ve dokuz fasıldan oluşan eserde hadis usulünün kural ve prensipleri tesbit edilirken farklı görüşler gerekçeleriyle zikredilip tartışılmış, bazan konular soru - cevap şeklinde incelenmiştir. Sünnetin dindeki yeri, Kur'an'ın genel ifadelerini tahsisi, mücmelini tefsiri ve hadisler arasında görülen teâruz ve tercih gibi daha ziyade fıkıh usulünde tartışılan konulara da yer verilmiştir.

Dinî meselelerde haber-i vâhidi kabul etmeyenlerin görüşlerinin eleştirildiği eserde ahkâmıla ilgili meselelerde haber-i vâhidin gerektirdiğiyle amel edileceği, ancak inançla ilgili konularda kabul edilmeyeceği belirtilmiştir. Müsned, mürsel, mu'dal, merfû, mevkûf, munkatî', müdelles, sahâbî ve tâbî terimleri açıklanmış; râviler hakkında kullanılan hüccet, sika, kezzâb vb. cerh ve ta'dîl kavramları ve aralarındaki farklar izah edilmiş; adalet ve zabt açısından râviler, cerh ve ta'dîl lafızları, cerh ve ta'dîlin şartları, rivayeti eda şartları, lafzen ve mânen rivayet, mâna ile rivayette gözetilmesi gereken esaslar, bid'at ehlinden rivayet, hadiste taktî', hadis öğrenim ve öğretim metotları üzerinde durulmuştur. Şer'î deliller arasında görülen teâruz, tercih ve tercihin şartları konusu da müstakil bir babda incelenmiştir. *el-Kifâye*'yi Hâşim en-Nedvî, Muhammed Tâhâ en-Nedvî ve Ahmedullah en-Nedvî (Haydarâbâd 1357/1938), Muhammed el-Hâfız et-Ticânî (Kahire 1392/1972, 1976) ve Ahmed Ömer Hâşim (Beirut 1405/1984, 1406/1986) yayımlamışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye* (nşr. Ahmed Ömer Hâşim), Beirut 1406/1986; Brockelmann, *GAL*, I, 401; *Suppl.*, I, 562-564; Yusuf el-İş, *el-Hatîb el-Bağdâdî*, Dimaşk 1364/1945, s. 167-171; Mahmûd Tahhân, *el-Hâfız el-Hatîb el-Bağdâdî ve eşerühû fî 'ulûmi'l-ḥadîs*, Beirut 1401/1981, s. 414-427, 465-468.

KÂMİL ÇAKIN

el-KİFÂYE

(الكفاية)

Mâtürîdiyye âlimlerinden
Nüreddin es-Sâbûnî'nin
(ö. 580/1184)
kelâma dair eseri.

Kâtib Çelebi kitaptan *el-Kifâye fî'l-hidâye* adıyla söz ederken (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1499, 1500) Bağdatlı İsmâil Paşa onu *el-Kifâye şerhu'l-hidâye fî'l-usûl* ve *el-*

Kifâye fî'l-kelâm şeklinde kaydetmiştir (*Hediyetü'l-ârifîn*, I, 87; *İzâhu'l-meknûn*, II, 371).

Eser bir girişle "el-Kavî fî ..." başlığını taşıyan kırkı aşkın babdan oluşur. Muhtevanın tamamını bir giriş ve beş bölüm halinde ele almak mümkündür. Girişte kelâm disiplininin İslâmî ilimler arasındaki yeri belirtilir, Hz. Peygamber'e atfedilen bir rivayete istinaden ilimlerin başı ve usûlü'd-dîn ilmi olarak nitelendirilir. Girişe dahil edilebilecek olan ilk babda bu ilim aleyhinde ileri sürülen görüşler zikredilip eleştiriler cevaplandırılır ve naslının kelâm ilmini teyit ettiği söylenir. Yine giriş içinde sayılabilecek olan ikinci babda bilgi bahsi klasik tasnife uygun biçimde incelenir. Zarurî ve iktisabî kısımlarına ayrılan bilginin kaynakları beş duyu, doğru haber ve akıl yürütme (nazar) olarak ifade edilir.

Kitabın ilk bölümü ilâhiyyât konularına tahsis edilmiş olup on iki babdan oluşur. Burada âlemin yaratılmışlığı, Allah'ın varlığı ve birliği, yaratılmışlara benzemekten tenzih edilmesi, kelâm, tekvîn, rü'yettullah ve irade sıfatları üzerinde ayrıntılı biçimde durulur. Bu konulara ilişkin aklî ve naklî deliller belirtildikten sonra başta Mu'tezile olmak üzere çeşitli mezheplerin görüşleri eleştirilir.

İkinci bölüm nübüvvet dairidir. Üç babdan oluşan bu bölümde genel anlamda nübüvvetin imkânı ve gerekliliği, nübüvvet karşı Brahman ve Sünenî gruplarına ileri sürülen itirazların reddedilmesi, mücizenin tanımı, çeşitleri ve delil oluşu, Hz. Muhammed'in nübüvvetine ilişkin deliller ve belli başlı mücizeleri, Kur'an'ın en büyük mücize oluşu, hıristiyan ve yahudilerce peygamberliğine yapılan itirazların cevaplandırılması, peygamberlerin özellikleri, velîlerin kerametleri gibi konulara yer verilir. Bu bölümde de Mâtürîdiyye anlayışı savunulur ve muhalif görüşler tenkit edilir.

Hilâfetle ilgili olan üçüncü bölüm altı babdan meydana gelir. Burada hilâfetin Hz. Peygamber'in getirdiği ilkeleri koruyan bir kurum oluşu, halifede bulunması gereken şartlar, hilâfete dair Bâtınî ve Şîf iddialarının eleştirisi, Hz. Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali'nin hilâfetlerinin meşruiyeti, Cemal ve Siffin vak'alarında Hz. Ali'nin haklılığı genellikle naslarla dayanılarak işlenir.

Kader ve kazâ başlığı altında düşünülebilecek olan dördüncü bölüm on bir babdan oluşur. Hikmet ve sefeh kavramları

nın tanımıyla başlayan bu bölümde sırasıyla istitâatin akli ve nakli delilleriyle kısımları, kullara ait fiillerin Allah tarafından yaratılması ve bunların gerçek anlamda kulların fiilleri oluşu. Mu'tezile ve Eş'ariyye'nin bu meseleye ilişkin görüşlerinin eleştirisi, tevlid nazariyesinin reddi, kullara güç yetiremeyecekleri sorumluluklar yüklemenin imkânsızlığı, iman-inkâr, hidayet-dalâlet, hayır-şer dahil olmak üzere kullara ait bütün fiillerin ilâhî iradeye bağlı olarak gerçekleşmesi ve bunun fiil yapma hürriyetine engel teşkil etmemesi, kazâ ve kaderin hak oluşu, salâh-aslah nazariyesinin eleştirisi, haramın rızkın kapsamına girişi, ecelin ilâhî takdire göre vuku bulması, hidayet ve dalâletin Allah'ın bunları kulda yaratmasıyla oluşması gibi konular tartışılır, bu meselelerde Mâtürîdiyye'nin Eş'ariyye'den ayrıldığı hususlar belirtilir.

Beşinci bölüm sem'îyyâta dair olup sekiz babbdan oluşur. Büyük günah işleyenlerin dünya ve âhiretteki durumuna ilişkin farklı görüşlerin nakledilmesi, Ehl-i sünnet'e göre âsi mümin olan büyük günah sahibinin âhiretteki durumunun ilâhî iradeye bağlı oluşu, Allah'ın âhirette kâfirleri ve müşrikleri affetmesinin hikmete uygun bulunmayışı, günahların büyük ve küçük diye ayrılmasının izâfîliği, şefaatin akla ve nakle uygunluğu, bütün insanların Allah'a iman etmeleri için aklın yeterli kabul edilişi, imanın tarifi, taklidî imanın geçerliliği, imanda istisnanın câiz olmayışı, imanın artma ve eksilme kabul etmeyişi, iman ve İslâm arasında farklılığın bulunmayışı, nasların haber verdiği kabir suali, azap ve nimeti, amelilerin tartılması, sırat, cennet-cehennem, âhîret hallerine imanın gerekliliği, bu bölümde ağırlıklı olarak üzerinde durulan belli başlı konuları teşkil eder.

el-Kifâye, Ebû'l-Muîn en-Nesefî'ye ait *Tebşîratü'l-edille*'den sonra Mâtürîdiyye'nin kelâma dair görüşlerini ortaya koyan temel kaynaklardan biridir. Eserde nakli ve akli deliller kullanılmak suretiyle kelâm yöntemi uygulanmış, başta Mu'tezile olmak üzere muhalif bid'at fırkalarının görüşleri nakledilip eleştirilmiştir. Eş'ariyye ile Mâtürîdiyye arasındaki görüş ayrılıklarına da yer yer temas edilmiş ve Eş'ariyye'ye karşı oldukça ılımlı bir tavır ortaya konulmuştur. Ulûhiyyet, nübüvvet, kader ve kazâ meseleleri, iman-günah ilişkisi üzerinde ayrıntılı biçimde durulmakla birlikte kitapta âhîret ve âhîret hallerine kısaca yer verilmiştir. Eserde kolay anlaşılabilir bir dil kullanılmış, akli delil-

Nüreddin es-Sâbüni'nin *el-Kifâye* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 2271)

ler daha çok akiselimelime dayandırılmış ve yapılan istidlâlerde terimlerin sözlük anlamları öne çıkarılmıştır. Tartışmalar sırasında verilen örnekler, eserin üslubu, yöntem ve açıklamalar, *Tebşîratü'l-edille*'den büyük ölçüde faydalandığı izlenimini uyandırmaktadır. Kitapta yer yer *Tebşîratü'l-edille*'ye atıfların yapılması da bunu kanıtlar mahiyettedir.

el-Kifâye, geç dönem kelâm âlimlerinin başvurduğu bir kaynak olmuştur. Teftâzânî, Beyâzîzâde Ahmed Efendi ve Râğîb Paşa gibi âlimlerin eserlerinde ondan nakilde bulunmaları, ayrıca kütüphanelerde çeşitli yazma nüshalarının olması bu hususu teyit etmektedir (*Şerhu'l-'Akâ'id*, s. 45, 74, 141; Beyâzîzâde Ahmed Efendi, s. 156, 157, 329; Râğîb Paşa, s. 24-25). Adı bilinmeyen bir kişi tarafından yapılmış bir şerhi de bulunan *el-Kifâye*'nin (Brockelmann, III, 1221) tesbit edilebilen sekiz yazma nüshasından en muteber kabul edileni Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı olup doksan üç varaktır (Lâleli, nr. 2271). Muhammed Aruçi eser üzerinde yüksek lisans çalışması yapmıştır.

Nüreddin es-Sâbüni, *el-Kifâye*'yi ihtisar ederek *el-Bidâye fi usûli'd-din* adıyla yeni bir eser meydana getirmiştir. Müellifin bildirdiğine göre kolayca ezberlenebilmesi için ibaresi kısa tutulan *el-Bidâ-*

ye'nin muhtevası bir girişle dört bölüm halinde otuz iki babbdan oluşmaktadır. *Telhîşü'l-Kifâye* (*Mülâhhaşü'l-Kifâye*) olarak da bilinen eser *el-Kifâye*'den daha çok rağbet görmüştür. *el-Bidâye*, Fetullah Huleyf tarafından neşredildikten başka (Kahire 1969) Bekir Topaloğlu tarafından da tahkik edilerek yayımlanmış (Dımaşk 1399/1979), ayrıca *Mâtürîdiyye Akaidi* ismiyle Türkçeye çevrilmiştir (Ankara 1979).

BİBLİYOGRAFYA :

Sâbüni, *el-Kifâye fi'l-hidâye*, Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 2271; a.mlf., *el-Bidâye fi usûli'd-din* (nşr. Bekir Topaloğlu), Dımaşk 1399/1979; a.mlf., *Mâtürîdiyye Akaidi* (trc. Bekir Topaloğlu), Ankara 1979, s. 10, 34, 35; Fahreddin er-Râzî, *Mûnâzarât*, Haydarâbâd 1355, s. 14; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muğdiyye*, Haydarâbâd 1332, I, 124; Teftâzânî, *Şerhu'l-'Akâ'id*, İstanbul 1313, s. 45, 74, 141, 160; İbn Kutluboğa, *Tâcû'l-terâcim fi'tabakâti'l-Hanefiyye*, Bağdad 1962, s. 10; Beyâzîzâde Ahmed Efendi, *İşârâtü'l-merâm min 'ibârâti'l-İmâm* (nşr. Yûsuf Abdürrezzâk), Kahire 1368/1949, s. 156, 157, 329; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1499, 1500; Râğîb Paşa, *Sefînetü'r-râğîb ve definetü'l-metâlib*, Kahire 1255, s. 24-25; *Hediyyetü'l-'ârifîn*, I, 87; *İzâhu'l-meknûn*, II, 371; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 643; III, 1221; Muhammed Aruçi, *Nüreddin es-Sâbüni ve ârâzî'ühü'l-kelâmiyye min Kitâbihi el-Kifâye fi'l-hidâye* (yüksek lisans tezi, 1406/1986), Câmîatü'l-Kâhire külliyyetü dâri'l-ülûm, I, 14-19, 74-100.

MUHAMMED ARUÇI